

ПРО ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС 90-х ... І НЕ ТІЛЬКИ
Євген Баран. Дев'яності навиворіт: есе / Є.М. Баран. – Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2011. – 172с.

М. Б. Хороб

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
кафедра української літератури; 76000, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57; тел. +380 (342) 59-60-74*

Рецензія на книгу есеїстики сучасного літературного критика Євгена Барана містить у собі роздуми не лише про написане літературознавцем, а й про відповідальність (фахову й моральну) критика.

Ключові слова: літературна критика, сучасний літпроцес, відповідальність критика.

Чергова книга відомого дослідника історичної прози, літературознавця, критика, есеїста Євгена Барана присвячена чи не головній проблемі його професійних зацікавлень – проблемі розвитку літературного процесу України 90-х років минулого століття. Одразу ж зазначу, що основою для написання есеїв послужили щоденникові записи, які автор започаткував ще з 1982 року і продовжує по сьогоднішній день, нотуючи в них письменицькі зустрічі, семінари, презентації, наукові конференції, ювілеї, найрізноманітніші висловлювання творчих особистостей, свої враження від побаченого, відчутого, пережитого...

Власне, оті короткочасні спілкування чи розмови впродовж довшого проміжку часу у випадкових чи заздалегідь спланованих літературних акціях, в яких головне – це конкретна творча індивідуальність (нікому ще невідома чи з певним художнім доробком), й стимулювали автора одразу ж чи згодом писати рецензії або різного характеру відгуки на художні тексти – поетичні (чи не найбільше), прозові (дещо менше), літературознавчі. Вражає велика кількість імен, зафіксованих у книзі есеїв: початкуючих, дебютантів, уже відомих письменників, учених чи загалом маститих авторів, а також географія цих поїздок, зустрічей...

Тут не тільки івано-франківська творча інтелігенція різного віку районних і обласного масштабу, що природно й зрозуміло, бо це місце праці Є.Барана, але й обласні центри, університети різних куточків України (Луцьк, Рівне, Тернопіль, Сімферополь, Саки..., не кажучи вже про Київ та Львів як центри науки, культури, красного письменства, з якими в автора пов'язано чи не найбільше знайомств з творчими особистостями). За цим усім відчувається юнацька невгамовність і непосидючість автора, жага пізнання все нових і нових бранців літератури 90-х, прагнення прислужитися, щось зробити для розвитку рідного письменства.

Загалом Євген Баран будує концепцію своєї книги за просторово-часовим принципом, за яким основними в осмисленні літературного

процесу 90-х і будуть знакові в його життєвій і творчій біографії міста – Львів – неофіційна столиця українськості (Львівський національний університет імені Івана Франка, де він як студент навчався п'ять років, а через деякий час праця у Львівському відділенні Інституту літератури НАНУ (десь півтора року, з 1992-го), столичний Київ (аспірантура в Інституті літератури імені Тараса Шевченка) та той огром літературно-мистецьких і культурних заходів, відвідання яких не минає даремно, а закладає чи, точніше кажучи, продовжує укладати підвалини естетичні, світоглядні, наукові, літературознавчі.

Нарешті, Івано-Франківськ (зрештою, Прикарпаття), хоча й обласне галицьке місто, набагато меншого творчого масштабу, та зі своїм національним духом, традиціями (досить згадати бодай літературно-мистецькі та театральні в Коломиї), відкритістю до Європи і новаторських експериментів, що б там не говорив і сам автор про негативи (а вони є в кожному регіоні). Саме тут Є. Баран спілкувався з представниками національного письменства усієї України (включаючи Донеччину, Херсон й інші письменницькі спілки), власне, працюючи вже в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника (з 1994-го) та проживаючи тут (найчастіше через презентації книг, наукові конференції, опонування дисертацій і т.д.).

Якраз тут він написав 13 літературно-критичних книг, удостоєних різних премій. Сюди додається Сімферополь (місце праці асистентом в Сімферопольському державному університеті, зараз – Таврійський національний університет імені В.Вернадського) чи робота вчителем української мови і літератури у місті Саки, звідки родом його дружина, та рідне село Джурин на Тернопільщині, родинне оточення (мати — український словесник).

Усі вказані географічні простори допомогли кожен по-своєму виробляти незаангажованість власних поглядів, наявність своєї позиції на ті чи інші літературні особистості та загалом літпроцес все-таки знакового десятиліття.

Часові рамки зазначає сам автор: “Мої 90-і розпочалися з 1987 року”. Прикметно, що в основному Є. Баран йде за роками (своєрідна щорічна хронологія), кожен із яких зафіксований якимись пам'ятними датами з особистісного, творчого життя чи життя всієї України. Нерідко події в соціумі взаємопов'язані з літературним життям. Та зрідка автор відходить від конкретної дати і повертається у спогадах до свого минулого життя, змінюючи один період на інший. Та це не створює хаосу.

Приємне враження справляють своєрідні мініпортрети-характеристики відомих учених, літературознавців (від лаконічного, але місткого речення, абзацу, однієї чи більше сторінок), де зафіксована сутність людини або й науковця, оцінка творчої діяльності конкретна і здебільшого об'єктивна створеного тим чи іншим персонажем його книги есеїв при всій зрозумілій суб'єктивності бачення. Чи не найкраще вдалися такі мініхарактеристики, дані львів'янам – Івану Денисюку, Андрію Скоцю, Василеві Івашківу, Євгену Нахліку, якоюсь мірою Лео-

нілі Міщенко і Ростиславу Чопику, а особливо рідкісно порядному Ростиславу Міщуку з Інституту літератури НАНУ, його науковому керівникові кандидатської дисертації, а також “кримчанам” Олександру Губару, Євгену Регушевському, черкащанину Василеві Пахаренку чи “академічним” Михайліні Коцюбинській, Соломії Павличко, Оксані Пахльовській, Нілі Зборовській, Людмилі Тарнашинській та ін.

Автор уміє заінтригувати, додати до знаного філологічному реципієнтові маловідомі драматичні чи трагедійні біографічні штрихи (несподіваний трагічний життєвий фінал Ростислава Міщука, Віталія Коцюка, дружини Петра Ляшкевича, переживання клінічної смерті Ол. Яровим, сумна кончина Павла Федюка) чи цікаві деталі біографії, які розширюють уявлення про ту чи іншу творчу особистість (Юрко Бедрик, Ігор Бондар-Терещенко, Олександр Гордон, Сергій Жадан, Антон Морговський, Віктор Неборак, Андрій Охрімович і, звичайно ж, “новодегенератівці” – Степан Процюк, Іван Ципердук, Іван Андрусак...). Та це дешиця із згаданих критиком прізвищ представників літературного цеху останнього десятиліття минулого віку, до яких шановний автор мав бодай якесь відношення. Бо, попри зайнятість викладацькою роботою, Євген Баран не тільки встигав перечитати все, що написали творці цього періоду, зафіксувати в своєму читацькому щоденнику, а й написати глибші чи констатаційні рецензії.

Зрозуміла річ, що його відгуки є різними, одні викликають схвалення сутністю висловленого про той чи інший твір, поетичну книгу чи літературознавчу розвідку, інші спонукають до полеміки або ж до роздумів: що таке об’єктивна і суб’єктивна критика, яка доза одного і другого має бути в кваліфікованому відгуку-рецензії, чи варто писати розгромні статті-враження, якщо це явно слабка в художньому відношенні річ, як оцінювати таке поняття, як “свобода критики”, як впливають на письменників принципи й безпринципові аналізи-розгляди книг?.. Про ці або подібні питання Євген Баран писав у вступних передмовах до своїх книг чи в рецензіях, статтях. Дозволимо собі доповнити деякі міркування, і, власне, висловити свій погляд на окремі із них.

Згадуючи про свої гостро критичні матеріали на збірку одного з львівських поетів «Суд» («Ви знаєте, як плачуть вірші?») та особливо на книгу Наталі Давидовської, яка після того померла, Євген Баран робить висновок: “Однак після цього випадку вирішив, що більше ніколи не напишу розгромної рецензії на книгу автора, який або смертельно хворий, або є інвалідом...” (49). Я не сприймаю вкрай негативних рецензій, так званих “розгромних” відгуків, бо вважаю, що всі творчі люди (навіть ті, які починають писати, не маючи талану, як кажуть, від Бога), є надто вразливими, а найчастіше, будучи романтиками і меланхоліками, мають високий больовий поріг, який із вбивчою критикою може призвести до непередбачуваних станів. Про ті самі зауваження можна сказати толерантніше, зичливіше, але таким тоном і мовленням, яке не “вбиває”, а спонукає зробити правильні висновки.

Згадаймо, до речі, голобельну критику Миколи Гоголя В.Белінським, Олександра Довженка (кіноповість «Земля») Дем'яном Бедним, після якої кіномитець посивів і хотів померти. Розповідають, що композитор Станіслав Людкевич у цьому плані був віртуозом, бо спочатку хвалив музикальний твір, а потім дуже обережно, делікатно і професійно заперечував вартість написаного. Але говорив він про це так, що критикований митець дякував, однак врешті-решт переконувався, що твору нема, що його треба творити заново, але на іншому рівні. Варто також принагідно уявити себе на місці критикованого. Врешті, критика, навіть справедлива, дуже боляче сприймається всіма. А творцями і поготів. Тому треба вибирати такі слова, які б не ображали, а справді допомагали. Однак, якщо це ваш зовсім інший погляд на твір, то, крім аргументованості й професіоналізму, повинна бути відповідна манера подачі цього, адже є ще таке поняття, як етика критика.

Крім цього, однією із визначальних рис есею є суб'єктивність, що притаманна, зрозуміло, і Євгену Барану. І хоче цього він чи ні, а особистісні симпатії чи, навпаки, антипатії можуть накладати відбиток на мовлене і про автора, і про його твір. На щастя, це відчувається вкрай рідко у запропонованій книзі, навіть раніше існуюче протистояння Баран-Андрухович тут максимально знято. Бо існувало воно, власне, через суб'єктивні погляди, оцінки, на які має право не лише критик, письменник, але й будь-яка людина. Головне, ЯК вони сказані.

Загалом книга Євгена Барана «Дев'яності навиворіт» вкрай потрібна студентам-філологам, які зможуть увійти в строкатий, різнобарвний і різноцінний художній світ першого десятиліття незалежної України, учителям-словесникам та учням-випускникам, які складатимуть тести і про сучасний літературний процес, його тенденції, про літературні угруповання «Бу-Ба-Бу», «Нова дегенерація», сучасні часописи і видавництва, на які звернена тут особлива увага, врешті, викладачам, які доповнять свої знання чи захочуть подискутувати – 90-і ж «навиворіт».

Стаття надійшла до редакційної колегії 28.12.2011 р.

Рекомендовано до друку докт.філол.наук, професором Салигою Т.Ю.

ABOUT LITERARY PROCESS OF 90th ... AND NOT ONLY
Yevgen Baran. Ninetieth inside out: essay / Ye.M. Baran. – Ivano-Frankiv'sk: Suprun V.P., 2011. – 172c.

M. B. Khorob

*PreCarpathians National University by Vasyl Stefanyk;
 department of Ukrainian literature;*

76000, Ivano-Frankiv'sk, Shevchenko st., 57; ph. +380 (342) 59-60-74

The review of book of essayistic modern literary critic Yevgen Baran contains the reflections not only about written by a literary critic but also about responsibility (professional and moral) of critic.

Key words: *literary criticism, modern literates, responsibility of critic.*